

SCHIRM ANITA: **Diskurzusjelölők szövegeken innen és túl.**
Budapest, Loisir Kiadó, 2021. (270 lap)

Schirm Anita a pragmatikai kutatások egyik témáját: a diskurzusjelölőket választotta komplex elemzése tárgyául. Megközelítésének komplexitását egyrészt az adja, hogy szinkrón és diakrón nézőpontból is vizsgálódik, másrészt szembesíti a diskurzusjelölőkre vonatkozó szakirodalmi megállapításokat a nyelvhasználók intuícióival, harmadrészt különböző szövegtípusokban végez anyaggyűjtést, illetve fókuszcsoportos interjúkban méri fel a nyelvi babonák működését. Az utóbbi szempontok adnak magyarázatot a monográfia címadására: *szövegeken innen és túl*.

A kötet elméleti fejezete (2.) a diskurzusjelölők szinkrón és diakrón jellegzetességeit mutatja be. Erre azért van szükség, mert a diskurzusjelölők a nyelvi elemeknek egy nehezen meghatározható körét alkotják, ráadásul sokféle szerepet tudnak betölteni: „a diskurzusjelölők a diskurzus minden tényezője közt képesek kapcsolatot létesíteni: hiszen jelölhetik többek közt a diskurzusszegmensek egymáshoz való viszonyát, a diskurzusban részt vevő szereplők közti kapcsolatot, a diskurzusszegmens és a beszélő közti viszonyt, valamint a tágabb szituációra is utalhatnak. Emellett diskurzusirányító szerepük is lehet: jelölhetik a szóátadást, a beszédjog megtartását, valamint a szó átvételét is” (16).

A kötet központi része a 3. fejezet négy esettanulmányt tartalmaz a *hát*, az *-e*, a *vajon* és a *szóval* diskurzusjelölőkről. Ezek egyrészt történeti pragmatikai vizsgálat eredményeit tárják fel, másrészt a spontán beszédbeli gyakoriságukat és jelenlegi mag- és periférikus szerepeiket. A *hát* diskurzusjelölőről például így szól a szerző összegzése: „Napjainkra a *hát*-nak a helyhatározói használata már kikopott a nyelvből, időhatározói funkciója elavult, a logikai viszony jelölése még használatos, legelterjedtebb azonban a diskurzusjelölői szerep. [...] többnyire a retorikai és a vitázó kérdésekben jelenik meg, s az interpretációs mechanizmust segíti: nyomatékosító és kiemelő szerepe van, valamint felerősíti a kérdések retorikusságát” (58).

A 4. fejezet a diskurzusjelölőkhöz kötődő nyelvi babonákat fejtegeti, leszögezve: „A diskurzusjelölők töltelékelemekkel való azonosítása, valamint tiltó és megbélyegző használata nyelvi babona” (109). Pedig a megbélyegzés a retorikai hagyományból, az iskolai oktatásból és nem egyszer bizonyos fajta nyelvművelésből adódik.

A diskurzusjelölőkkel kapcsolatos vélekedések mérhetőek. Ezt végzi el az 5. fejezet, amelyben a szerző arra vállalkozik, hogy kérdőíves módszerrel, fókuszcsoportos interjúkkal és tanórai tapasztalatok alapján felmérje a diskurzusjelölők-

kel kapcsolatos attitűdöket. Mindezt azért tartja fontosnak elvégezni, mert ezek hatással vannak a nyelvi viselkedésre és a nyelvi változásra. A tanórai korpusz elemzése és a fókuszcsoportos interjúk is azt mutatják, hogy a tanárok a diskurzusjelölők közül csak egy-két elemet stigmatizálnak. Ennek okát a szerző abban látja, hogy a tankönyvek nem nyújtanak a tanárnak, a tanulónak biztos fogódzókat, mert nem tárgyalják a diskurzusjelölőket, csak a töltelékszavakat.

A kötet 6. fejezete a diskurzusjelölők szövegtípusokban való megjelenését és ahhoz kötöttségét terjedelmes forrásanyagon mutatja be. Különösen tanulságos az osztálytermi kommunikációban a tanári és a tanulói szerepben a diskurzusjelölők használata. A tanári megnyilatkozásokban az *ugye* fordul elő leggyakrabban, nyilván a tanulók feltételezett tudására utalva, a tanulókéban viszont a *hát*, a hezitációt, a gondolkodást, az újrafogalmazást, a következőt logikai viszonyt és a nyomatékosítást érzékeltetve. A tanári kérdésekben is fontos és sokféle szerepűek a diskurzusjelölők: a mondanivaló elkezdését segítik, valami mellékes információra kérdeznek rá, közbevetésre használják. Szemléletes ennek a fejezetnek négy korcsoportban nyelvi interjúkban végzett vizsgálata, amely kimutatta, hogy minden életkorban a *hát* a leggyakoribb és a legtöbb szerepben használatos diskurzusjelölő, és a legtöbb diskurzusjelölővel a 60–70 év közöttiek élnek. A televíziós vitaműsorok műsorvezetőinek a beszédében az *ugye*, illetve az *egyébként* gyakori, a vitapartnerekében domináns a *hát*. A humoristák korszakában (*hát, na, szóval, kérem*) és a stand-up comedy-ben (*hát ugye, há mondom*) a „diskurzusjelölők arányainak és a szerepköreinek a megváltozása híven tükrözi a szövegtípus módosulását” (219). A telefonos ügyfélszolgálatban az ügyfelek zavarát a hezitációs szerepű diskurzusjelölők jelzik (*hát ilyen; na, most; és hát; na szóval*), az ügyintézők válaszaiban gyakori a feltételes mód és az udvariasságra törekvés (*jó; ugye; egyébként*).

A 7. fejezetben Schirm Anita összegzi a diskurzusjelölőkkel kapcsolatos kutatások eredményeit. Vizsgálatai kimutatták, hogy a nyelvhasználók körében jelen van a diskurzusjelölők stigmatizáltsága, de a beszélők ennek ellenére használják érzelemkifejező, interakciós és textuális szerepben, és az iskolából hozzák magukkal a diskurzusjelölők iránti esetleges negatív attitűdöt.

Ez a kötet kítűnő összegzése az elemzett témának, mert a szerző egyaránt végez diakrón és szinkrón pragmatikai vizsgálatokat, és többféle szövegtípusú forrásanyaga elemzésével bizonyítja megállapításait.

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA
ORCID: 0009-0000-4022-2538
Debreceni Egyetem
szikszaine@gmail.com

